

ПИСМА ДУШАНА ВУКСАНА ДР ЛАЗАРУ ТОМАНОВИЋУ

Када је у јулу 1927. године Душан Вуксан покренуо „Записе“ — часопис за књижевност и науку, почео се око њега окупљати знатан број младих књижевника и научника. Уз младе пјеснике, који ту штампају готово прве своје радове (Ацо Рачета, Франо Алфиревић, Десанка Максимовић и др), сретамо неколико наших већ реномираних књижевника и научника (Петар Б. Поповић, Мираш Кићовић, А. Јовановић, Трифун Ђукић, Видо Латковић и др.). У шестој свесци (од децембра 1927. године) сретамо чланак др Лаза Томановића, који носи наслов »Primas Serbiae«, о којему је и ријеч у доље реченом писму.

Овај чланак је др Лазар Томановић написао на молбу примаса др Н. Добричића, као што се види из писма Добричићева у коме, између осталог, каже: „Шаљем вам и неке податке с молбом да напишете један чланак за једну београдску новину, да се ова парадоксална тврдња побије“.¹ У једном другом писму од 8. фебруара 1926. Добричић пише: „Једини сте ви у држави који знате цијенит и уважити што значи Српско Приматство за наш народ и државу. Нажалост наши надлежни оглушили су се и на то не обраћају никакву пажњу. Можда стога што је ова српска светиња у Црној Гори, која је у свему запустена“.²

Ради тога је Томановић првобитно био одлучио да чланак штампа у Београду, као што се из приложеног писма види.

Друго писмо говори о Томановићеву одговору бившем аустријском посланику на Цетињу, барону Гизлу, а штампан је у „Записима“ број 6. од фебруара 1928. године на страни 364—360. У чланку се побијају неке неистине које је аустријски посланик изнио о Црној Гори и њеном тадашњем господару у својој књизи коју је написао и штампао послје првога свјетскога рата. Говорећи о трговини између Црне Горе и Аустрије, Томановић опомиње Гизла да је она подједнако користила и једнима и другима. Такође побија тврдње Гизла да је краљ Никола подстицао малисорски устанак у Албанији, као и махинације око предаје Скадра.

¹ Добричићева писма Томановићу по овом питању налазе се код аутора овог чланка.

² Из писма Добричићева Лазару Томановићу, које нам је ставила на располагање Роксанда Томановић, кћерка др Лаза.

Занимљиво је излагање Вуксаново о књижевној заоставштини краља Николе, у којем сазнајемо о необјављеном дјелу пјесникомом „Деспа“, од којег је пронађен један дио код Роксанде Томановић.

Писма гласе:

„Записи“, часопис за науку и књижевност — Цетиње

Много поштовани Господине Предсједниче, добио сам Вашу карту. Ваш чланак ‚Primas Serbiae‘ враћен нам је из Београда, пошто није могао бити штампан, јер је огромни материјал био спреман, и половина нам је враћена и ми је помало штампано у ‚Записима‘. Ја сам Вас питао да ли је згодно, да то штампано у ‚Записима‘ па Ви не одговористе, па сам рачунао да пристајете. Погрешком експедиције нијесте ваљда добили потоње бројеве ‚Записа‘ па Вам данас шаљемо бројеве 3—6, а слаће Вам се и у будуће. Мило би нам било да нам се чешће јављате. Како Вам се свиђају ‚Записи‘?

Поштује Вас и срдечно поздравља

Душан Вуксан,
директор.

(На дописној карти је датум поштанског жига: „Цетиње 11. XII 27“.

Адреса: „Господин Др. Лазар Томановић Предсједник министарског савјета у пензији Херцег-Нови“.

Послије напријед наведене дописне карте слиједило је писмо:

„Записи‘ Часопис за науку и књижевност

Цетиње

26. III. 1928.

Многопоштовани Господине Предсједниче,

Примио сам Ваше писмо од 20. ов. мј. Хвала Вам на чланку о ситном раду Владичином, па ће ићи у идући број, за овај је задоцнило. Што се тиче Вашег одговора Гизлу, ја мислим да би било најбоље, да се он штампа у ‚Записима‘ јер је овдје покренуто то питање, док је у београдским новинама његова књига само нотирана и вјерујем да би Ваш одговор имао више разлога, да се штампа у ‚Записима‘ него ма гдје друго. Уосталом, како Ви одлучите. Што рекосте за рукопис пок. Николе, ја држим, да је он то писао, а вјерујем да их је Симо Поповић дотјеривао — то се види и по стилу и по језику. По тој поправци откуцан је један примјерак, који сте Ви сигурно имали у рукама. Од осталих радова краљевих ја сам нашао све, које помињете, осим ‚Деспе‘, које сам нашао само један дио. У осталом, ја спремам сад дјела кр. Николе, која ће изаћи у серији ‚Српски писци‘ па да ако пронађем још и то. Углавном сам на-

шао његових лирских непознатих пјесама. Него, молио бих Вас, да ме извијестите да ли је он још гдје штампао своје пјесме осим у ‚Гл. Црногорца‘ и евент. ‚Цетињским новинама‘ и да ли је остало што од тога рада, а да нијесу ушле у његове скупљене пјесме у издању 1910. године?

Дакле, Ваш одговор Гизлу, очекујемо, ако дође овамо кроз 7—8 дана, ићи ће у мајску свеску, Записа’.

Молим Вас, Господине Предсједниче, да изволите примити увјерење о мојем особитом поштовању.

Душан Вуксан,
директор“

Ова писма су нађена у заоставштини пок. др Лазара Томановића, бившег предсједника владе, која нам је ставила на располагање Роксанда Томановић. Велики дио преписке, као и мемоари др Лаза, налазе се код Ирине Томановић, супруге пок. Милутина, сина Лазова, која сада живи са својом кћерком у Пули.

Максим Злоковић